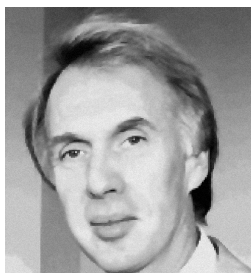

УДК 327

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ 2008 РОКУ: КРІЗЬ ТУРБУЛЕНТНІСТЬ ДО ВАГОМИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

ОГРИЗКО В. С.,
кандидат історичних наук,
Міністр закордонних справ України
(2007–2009 р.р.),
Перший заступник Секретаря РНБО

Стаття присвячена проблемам в українській дипломатії у 2008 році. В ній розглядаються основні загрози та виклики безпеці України, європейська та євроатлантична інтеграція, міжнародне визнання Голодомору та окремі аспекти двосторонніх відносин України з США, Великобританією, Францією, Росією, Польщею, Литвою, Грузією. Пропонується стратегія дій МЗС України у 2008 році.

Ключові слова:

українська дипломатія, євроатлантична інтеграція України, торговельно-економічні відносини, міжнародне визнання Голодомору, двосторонні відносини, політична асоціація, економічна інтеграція, укладення угод.

Шановні читачі! Мені надзвичайно приємно звернутися до вашої аудиторії, цього разу в статусі Міністра закордонних справ України з грудня 2007 року по березень 2009 року, а тепер – першого заступника Секретаря РНБО. До аудиторії, яку називають «цільовою» – фахової, підготовленої, креативної та критичної. Відтак виходитиму з того, що маю справу з обізнаними колегами, яким не потрібно подавати історію того чи іншого питання, розшифровувати аббревіатури та пояснювати висновки. Натомість зосереджуся на «сухому залишку» зовнішньополітичної діяльності України впродовж моєї міністерської каденції.

А ще, де це потрібно для кращого розуміння кінцевого результату, – на рушійних чинниках процесів, які мали та ще матимуть прямий чи опосередкований вплив на лінію нашої поведінки на світовій арені, визначатимуть риси нашого міжнародного обличчя ще не один рік поспіль. Ювілейний характер збірника та його концепція – здобутки української дипломатії протягом 18 років нашого державотворення – певною мірою підштовхують до мемуарного стилю, на роздуми про те, як завдяки професійній роботі МЗС, незважаючи на складні й подекуди дуже некомфортні для дипломатичної активності внутрішньополітичні процеси, вдалося досягти вагомих здобутків на основних зовнішньополітичних напрямках.

І це є щирою правдою – і щодо професійності української дипломатичної служби, і безумовної

пріоритетності у позиції провідних українських політичних сил вузькопартійних, а не державних інтересів, а у підсумку – складнощі та зигзагоподібності процесу державотворення, і щодо серйозних результатів, яких, попри згадані обставини, вдалося досягти. Але життя, як завжди, є значно багатшим на відтінки та напівтони. Як кажуть наші американські партнери, *«there's more to the picture than meets the eye»*. Здобутий за чималий стаж дипломатичної роботи досвід і, головне, прагнення та натхнення рухатися вперед спонукають мене дивитися не лише в минуле, а й у майбутнє. Це вимагає більш критичного та прискіпливого аналізу пройденого шляху: що планували та на що сподівалися, що вдалося реалізувати, а що ні, що потрібно робити далі для якнайефективнішого забезпечення національних інтересів нашої держави.

Адже це завдання, в кінцевому рахунку, і є основною метою роботи кожного дипломата. Період моєї каденції на посаді Міністра закордонних справ України був надзвичайно насичений на події – як внутрішні, так і міжнародні. Це й глибока криза української політичної системи, і російсько-грузинський конфлікт, який чітко означив слабкі ланки системи міжнародної безпеки, насамперед нездатність існуючих загальноєвропейських і світових безпекових інститутів захистити «свята святих» міжнародного порядку – непорушність кордонів і суверенітет незалежної держави, а також початок світової фінансово-економічної кризи.

Не можна не згадати також про зміни адміністрацій у двох найважливіших для України державах – США та Росії, що також вимагало особливої уваги, реагування та вибудови відповідної лінії поведінки.

Погодьтеся: за таких непростих обставин, такої зовнішньої та внутрішньої турбулентності отримувати зовнішньополітичні дивіденди досить важко. Тим паче враховуючи чітку тенденцію у міжнародній політиці до відтягування партнерами важливих рішень на час, коли у державі «Ікс» усе остаточно визначиться і стане на свої місця. Іншими словами, коли на зміну політичній та економічній невизначеності прийде стабільність і передбачуваність. Це правило є універсальним і не залежить ні від назви країни, ні від симпатій до її керівництва. Але активна дипломатична робота, вміння довести партнерам непродуктивність і згубність відтягування об'єктивно назрілих кроків і рішень уможливорює позитивні зрушення.

Тому мені особливо приємно, що, всупереч згаданім викликам, українська дипломатія досягла конкретних, практичних, корисних і відчутних для кожного нашого громадянина результатів на всіх стратегічних зовнішньополітичних напрямках. До багатьох з них зовнішньополітичне відомство України йшло не один рік.

Це підсумок роботи не одного покоління українських дипломатів, очолюваних такими корифеями дипломатичної служби, як А.М. Зленко, Г.Й. Удовенко, Б.І. Тарасюк, К.І. Грищенко. Свій внесок у розбудову української дипломатії зробив і А.П. Яценюк. Як поки що останній у цьому списку хотів би щиро подякувати попередникам за неоціненний особистий внесок у розбудову української дипломатичної служби та створення того підґрунтя, яке, власне, й дало можливість зробити рішучі кроки вперед.

Спочатку спробую узагальнити ці результати кількома широкими мазками.

По-перше, ми стали значно ближчими до Європи та її інституційного стрижня – Європейського Союзу. Прийнято рішення про укладення між Україною і ЄС угоди про асоціацію; розпочато переговори про зону вільної торгівлі та безвізовий режим; досягнуто конкретних зрушень у питанні полегшення візового режиму для українських громадян, захисту їхнього права на роботу та соціальні гарантії за кордоном.

По-друге, процес євроатлантичної інтеграції України, який є ключем до забезпечення національної безпеки держави, відтепер політично схвалено і зафіксовано не лише нами, а й нашими міжнародними партнерами. Віднині він базується не тільки на абстрактній відкритості «дверей НАТО» для всіх європейських демократій та відданості Президента, МЗС та інших причетних вітчизняних відомств євроатлантичному курсові, а й на прямих, письмово закріплених, перспективах членства України в Альянсі разом із започаткуванням практичної програми підготовки до нього. Тепер усе залежить тільки від нас.

По-третє, ми досягли вагомих і конкретних результатів у розбудові системи відносин з найбільш впливовими і важливими для України країнами світу, без чого є неможливим адекватний захист національних інтересів держави. На новий стратегічний рівень піднято відносини зі США, Канадою та державами «старої Європи», в першу чергу Великою Британією і Францією. Ще тіснішими і по-справжньому партнерськими стали наші відносини з Польщею, Литвою та іншими ближчими європейськими країнами. Подальшого розвитку набула регіональна співпраця з країнами пострадянського простору, в тому числі в рамках ГУАМ. У Києві офіційно розпочала свою діяльність штаб-квартира цієї міжнародної організації – першої в Україні. Активізувалися контакти з державами Азії, Африки й Латинської Америки – регіонами, які є стратегічно важливими для забезпечення економічних інтересів України, особливо – в період світової фінансово-економічної кризи.

По-четверте, незважаючи на емоції, яких не бракує в українсько-російських відносинах,

у них **побільшало прагматизму**. Українська сторона продовжувала роботу з їх розбудови на основі норм міжнародного права, взаємної поваги та рівності. Було продовжено дію Великого Договору, поглиблено політичний діалог, зокрема й з безпекових питань, досягнуто більшої визначеності щодо тимчасового (до 2017 р.) базування Чорноморського флоту РФ на українській території. Набули подальшого динамізму наші торговельно-економічні відносини.

Разом з тим варто визнати, що **2008 рік для українсько-російських відносин був складним**. Це викликано насамперед посиленням неоімперських амбіцій Росії; її намаганням зберегти домінування на пострадянському просторі, що випливає з нової російської зовнішньополітичної доктрини; активною протидією Москви зближенню України з НАТО; аморальною по суті кампанією з дискредитації України на міжнародній арені у зв'язку з нашим прагненням донести правду світовій спільноті про Голодомор – геноцид українського народу, несприйняттям Кремлем принципової позиції нашої держави під час російсько-грузинського конфлікту тощо.

По-п'яте, Україна здобула міжнародний імідж як правова та демократична європейська держава, яка пам'ятає свою історію і, відтак, відповідально ставиться до майбутнього і власної держави, і дружніх країн. У цьому контексті робота щодо широкого міжнародного визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом українського народу мала очевидні позитивні результати. Ми зробили лише перші кроки, водночас зрозумівши: це питання не одного року. Воно потребує серйозної та тривалої інформаційно-роз'яснювальної роботи. Її наслідком має стати не лише формальне засудження сталінського тоталітаризму, а й справжнє розуміння необхідності та безальтернативності демократичного європейського майбуття нашої держави.

Окреслені досягнення стали можливими завдяки «запрограмованості» української дипломатії на жорсткий і безкомпромісний захист національних інтересів України; концентрації зусиль на ключових напрямках і тактиці «малих кроків»; націленості на конкретний результат і системі чіткого контролю за його досягненням; забезпеченню прозорості й послідовності позиції України з ключових питань, навіть коли це не дуже подобалося нашим партнерам.

Як наслідок – українська зовнішня політика набула стрункості, цілеспрямованості, послідовності та системності, якої їй подекуди бракувало в минулому. Такий підхід довів свою життєздатність, результативність і перспективність.

Безперечно, не на всіх напрямках вдалося виконати програму-максимум. Зокрема, Україна не приєдналася до ПДЧ. А чи насправді могла? Можливо, для когось це питання, поставлене

мною, видається дещо несподіваним. **Аналізуючи** ситуацію з деякої часової відстані та маючи тепер певний додатковий масив інформації, на смілосьь стверджувати, що такої перспективи Україна не мала. Поясню, чому. Будь-яка країна лише тоді сприймається серйозно, коли говорить одним голосом. Тоді з нею рахуються, її поважають, їй довіряють.

У ситуації з ПДЧ все було навпаки. Незважаючи на законодавчо закріпленій курс на вступ до НАТО, на чітку та недвозначну політику Президента та МЗС, керівництво Кабміну почало бомбардувати провідні європейські столиці сигналами про передчасність переходу України до нового етапу відносин із НАТО. А як обґрунтування наводилася фальшива теза про те, що, мовляв, в Україні досить низькою є громадська підтримка вступу до НАТО. Політики-лідери беруть на себе відповідальність, пояснюють громадськості необхідність прийняття стратегічно важливих для держави рішень. Політики-популісти плентаються у хвості мінливих настроїв, особливо коли перебувають під зовнішнім впливом.

Моє сумління спокійне: МЗС зробило все від нього залежне. І за цих, по суті недержавницьких, позицій керівництва Кабміну досягло максимуму можливого. Нехай сумління, якщо воно, звичайно, ще залишилося, мучить тих, хто свої вузько-партійні та кланові інтереси ставить вище національних. Ми довго тупцюватимемося на місці, і не лише з євроатлантичних питань, якщо така практика буде продовжена. Україні потрібні чесні, патріотичні, справді українські політики!

Нам не вдалося отримати офіційної перспективи членства в ЄС. Не було прийнято й рішення ООН стосовно визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом. Але чи можна трактувати це як дипломатичні неуспіхи або провали, як це поспішили зробити деякі заангажовані політики та проплачені «експерти»? Упевнений, що ні. Адже програми-максимум, амбітні рамки за визначенням, слугують для того, щоб ставити сміливі цілі, рух до яких забезпечуватиме прогресивний розвиток держави.

Відтак головним завданням дипломатії, особливо в динамічні внутрішньополітичні періоди, є забезпечення позитивної й незворотної динаміки руху в основних стратегічних напрямках. І з цим завданням, як свідчать результати, а також оцінки Президента України, українська дипломатія справилася на «успішно».

Враховуючи налаштованість на відвертий і критичний аналіз, хотів би детальніше зупинитися на кількох найбільш важливих, комплексних і водночас чутливих царинах зовнішньої політики України — **європейській і євроатлантичній інтеграції, міжнародному визнанні Голодомору та окремих аспектах двосторонніх відносин**. При цьому, аби

залишити простір для колег-міністрів закордонних справ незалежної України, обмежуся, звичайно, часовими рамками свого перебування на цій посаді.

Переконаний, найвагомішим зовнішньополітичним результатом у сфері європейської інтеграції за останні роки стало досягнення у ході Паризького саміту Україна–ЄС (9 вересня 2008 р.) домовленості з Євросоюзом про **укладення нової посиленої угоди як Угоди про асоціацію**, яка базуватиметься на принципах **політичної асоціації та економічної інтеграції**. Вона повинна прийти на заміну стандартній Угоді про партнерство та співробітництво, підписаній ще 1994 року. Угода про асоціацію має підняти ці відносини на новий рівень, де прозоро проглядалися б і стратегічне значення України для ЄС, і перспектива її членства. Це рішення стало амбітним кроком уперед у процесі зближення України з ЄС. Не маю сумнівів, що воно надало відносинам Україна–ЄС справді нової якості та нового змісту. Майбутній документ, який, сподіваюся, буде підписано на час **презентації десятого випуску «України дипломатичної»**, повинен фактично стати аналогом угод про асоціацію, які привели до членства в Євросоюзі наших східноєвропейських партнерів. Він покликаний створити міцну основу для подальшого зближення між Україною та ЄС у всіх ключових сферах, зокрема зовнішньої політики та безпеки, включаючи повагу до забезпечення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів.

Невирішеним на цей момент, як уже зазначалося, залишається лише один принципово важливий елемент нової Угоди – **перспектива членства України в Євросоюзі**. Слід відверто визнати, що можливість отримання такого сигналу не є односторонньою й зараз. І причина не лише у внутрішньополітичній ситуації в Україні, зокрема виборчий контекст. Складною є й ситуація в **самому Євросоюзі** у зв'язку з незавершеним процесом внутрішньої перебудови та світовою фінансовою кризою.

З іншого боку, значення перспективи членства для наступного етапу відносин Україна–ЄС не варто перебільшувати. Його основним змістовим наповненням за будь-яких умов стане досягнення європейських стандартів у ключових галузях державного життя. **А визнання України європейською державою, яка має з країнами Європейського Союзу спільну історію та спільні цінності**, свідчить про розуміння органічної належності нашої держави до європейського простору, а отже, і про принципову можливість майбутнього членства. Європейська інтеграція – це не лише зовнішньополітичний і навіть не загальноурядовий проект. Аби мати позитивні наслідки і отримати позитивну динаміку, євроінтеграція має стати проектом **загальнонаціональним**, практичним і орієнтованим на **досягальний і відчутний для пересічного українця результат**.

Виходячи з цього, велике значення надавалося нами практичним аспектам європейської інтеграції, насамперед створенню зони вільної торгівлі та лібералізації візового режиму. Це – два питання, які (а) близькі й зрозумілі всім або майже всім громадянам України і (б) не викликають поляризації думок у Брюсселі та інших європейських столицях. У питанні започаткування поглибленої та всеохоплюючої **зони вільної торгівлі (ЗВТ)**, яка стане інтегральною частиною Угоди про асоціацію України та ЄС, ми мали стовідсоткову позитивну динаміку. Свідченням цього стали п'ять успішних раундів переговорів, які розпочалися в лютому 2008 року синхронно з приєднанням України до СОТ.

Формування та функціонування ЗВТ стане основним практичним інструментом поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Її амбіційний характер передбачає лібералізацію торгівлі товарами, послугами, вільний рух капіталу, частково робочої сили, усунення нетарифних бар'єрів та регуляторне наближення. Тобто йдеться фактично про поширення на Україну відомих «чотирьох свобод» внутрішнього ринку Європи. Тому, за визначенням, це має бути зона вільної торгівлі, безпрецедентна для ЄС і, зрозуміло, для України. Робота над таким усеохоплюючим проектом потребувала значної концентрації уваги, часу та зусиль обох переговорних команд. З іншого боку, це завдання стало серйозним тестом на міжвідомчу узгодженість дій України, як і здатність МЗС відігравати в цьому процесі центральну координуючу роль.

Схожою є ситуація з приєднанням України до Договору про енергетичне співтовариство ЄС та спільного авіаційного простору Євросоюзу. Реалізація цих проектів стане практичним здійсненням тактики малих кроків (малих з точки зору міждержавних відносин, але величезних з точки зору відповідних галузей), завдяки якій Україна реалізуватиме цивілізаційний вибір на користь ЄС.

Значна частина роботи на європейському напрямку була присвячена **лібералізації візового режиму**. МЗС бачило цей процес як реальну можливість усунути явні «перегини», які припускалися і, на жаль, усе ще припускаються щодо громадян України в посольствах та консульствах країн ЄС. Я особисто та мої колеги постійно доводили до наших стратегічних партнерів, що з **Україною не можна поводитися як з європейською «попелюшкою»**. Кожен факт безпідставної відмови або некоректного поводження з нашими громадянами фіксувався, узагальнювався й порушувався на високому рівні перед Євросоюзом.

Як відомо, 1 січня 2008 року почала діяти Угода між **Україною та ЄС про спрощення оформлення віз**. Завдяки їй суттєві переваги щодо шенгенських віз отримали близькі родичі громадян України, які мають дозвіл на проживання

в державах-членах ЄС, бізнесмени, журналісти, діячі науки та культури, студенти, пенсіонери, міжнародні перевізники, спортсмени та низка інших категорій українців. Угодою фактично охоплено майже дві третини всього активного населення України, яке здійснює або потенційно здійснюватиме подорожі до країн шенгенської зони.

Спрощення торкнулося трьох складових: грошової (консульський збір склав 35 замість 60 євро, які стягуються з громадян інших країн); часової (термін розгляду заяв на видачу віз скорочено до 10 днів у випадках, коли не потрібна додаткова перевірка візового клопотання, та 2 днів у термінових) та паперової (встановлено чіткий та вичерпний перелік документів, що мають подаватися для оформлення віз). Іншими словами, Угода про візове спрощення пройшла необхідну апробацію, за результатами якої зроблені практичні висновки та внесені корективи. Зокрема, з огляду на численні порушення погодженої з ЄС процедури видачі віз ми запровадили та інституціювали постійний спільний моніторинг виконання Угоди.

Позиція МЗС України була подекуди дуже жорсткою, адже ми відстоювали неухильне дотримання європейською стороною закріплених Угодою положень на користь наших громадян. У квітні та листопаді 2008 року відбулися засідання Спільного моніторингового комітету Україна-ЄС. На них Україна передала єсівській стороні пам'ятні записки щодо найбільш характерних випадків порушень консульськими установами країн-членів ЄС Угоди про спрощення візового режиму, внесли пропозиції щодо розширення категорій громадян, яким надаються візові переваги, та щодо скасування візового збору для всіх українців.

Практичні результати наступальної позиції України очевидні: 2008 року українці отримали на 25% більше шенгенських віз, ніж 2007 року. Візові відмови знизилися з 10% до 5% від загальної кількості заявок. Суму візового збору зменшено майже вдвічі. Право на безоплатне отримання візи надане 14 категоріям українських громадян. І, нарешті, з'явилася **перспектива отримання безвізового режиму з ЄС до 2012 року**.

29 жовтня 2008 року ми запустили в дію новий механізм експертних консультацій з ЄС – так званий «**безвізовий діалог**». Він здійснювався за чотирма основними напрямками: забезпечення безпеки документів, у тому числі запровадження збору біометричних даних; боротьба з нелегальною міграцією, включаючи реадмісію; підтримка громадського порядку та безпеки; зовнішні зносини та забезпечення фундаментальних прав громадян. Було створено відповідну інституційну базу, запущено роботу з розробки нормативно-правових актів, спрямованих на максимальну адаптацію законодавства України до вимог і критеріїв ЄС.

Принципово важливо, щоб згаданий діалог і надалі залишався динамічним, предметним і

орієнтованим на конкретний результат, сприяти чому має відповідна «дорожня карта». Було б добре, якби її вдалося погодити, як і планувалося, до кінця 2009 року.

Прикметно, що віце-президент Європейської комісії Гюнтер Ферхойген вважає питання скасування віз для українців **технічним**, а не політичним. Важливим кроком тут було б скасування Євросоюзом візових зборів для українських громадян. Ця пропозиція, з якою ми офіційно звернулися до ЄС ще 5 лютого 2008 року, знаходиться наразі на розгляді держав-членів шенгенської зони. Підписання Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз відкрило ще одну можливість – вийти на **укладення угод про місцевий прикордонний рух**. Такі документи були підписані з Угорщиною, Словаччиною та Польщею.

Положеннями цих угод встановлюється спрощений (фактично безвізовий) порядок перетину кордону мешканцями прикордонних областей України й відповідної сусідньої держави-члена ЄС. Про масштаби процесу полегшення місцевого прикордонного руху свідчать такі цифри: українсько-угорська угода з українського боку кордону охоплює 382 населених пункти із загальною кількістю мешканців майже 700 тис. осіб, українсько-словацька – 280 населених пунктів з кількістю населення майже 400 тис. осіб, українсько-польська угода – 1107 населених пунктів, у яких мешкає майже 950 тис. осіб. Що ж стосується договору з Румунією, то правом на спрощений перетин кордону після його підписання зможуть скористатися майже 1,5 мільйона громадян України. Загалом під дію згаданих угод підпадає понад **3,5 млн українських громадян**.

МЗС закидали, що, мовляв, не досягнуто безвізового режиму для українських громадян. Скажу відверто: і не могло бути досягнуто. Тому що для цього треба щонайменше демаркувати північний та східний кордони, а потім відповідно облаштувати. А тепер подумаймо разом, чому російська сторона вже два роки поспіль блокує початок роботи демаркаційної комісії. Чи треба робити висновки? Треба. І вони вже зроблені на рівні Ради національної безпеки та оборони України. Почекаємо результатів.

Говорячи про європейську інтеграцію, не можна не згадати про розробку та представлення ЄС нової концепції політики **щодо східних європейських партнерів – «Східного партнерства»**. Ця ініціатива з'явилася в результаті спільних інтелектуальних зусиль двох країн, яких ми небезпідставно вважаємо партнерами та адвокатами України в ЄС, – Швеції та Польщі. Ідея полягає у тому, щоб відійти від політичної «зрівнялівки», яка була властивою європейській політиці «сусідства», та перейти на диференційований підхід до

країн, які безпосередньо межують з Євросоюзом або є близькими до його кордонів.

Ми давно наполягали на такій диференціації. Механічний принцип сусідства, по суті, ставив знак рівності між Україною і, скажімо, Іраком, який би став безпосереднім сусідом ЄС після приєднання Туреччини. Він суперечив і політичній доцільності, і економічній ефективності, і елементарному здоровому глузду. 2008 року це зрозуміла Франція, яка ініціювала так званий «Союз для Середземномор'я». У світлі цієї ініціативи абсолютно природним стало виділення в окрему групу країн так званого пострадянського простору.

«Східне партнерство» стало золотою серединою, де зустрілися дві сучасні тенденції в Європейському Союзі – оптимістична (тобто прихильники подальшого розширення на Схід) та егоїстична (тобто скептики, які вважають, що ЄС досяг межі, за якою подальше розширення Євросоюзу піде йому на шкоду). Перші бачать у партнерстві нову віху на шляху до нових обривів. Останні вважають, що ця віха повинна стати символічною крапкою в процесі розширення.

У так званий «комунікації» Єврокомісії, яка була поширена в грудні 2008 року й деталізувала бачення ЄС духу і букви нового партнерства, містилися як позитивні, так і негативні для України моменти. Позитивний полягав у тому, що цей документ підхопив започатковану в Парижі концепцію «політична асоціація/економічна інтеграція». Негатив зводиться до того, що зусиллями «егоїстичної фракції» конкретна «начинка» цього положення була зведена до найнижчого знаменника. Попри це хотів би відзначити, що під час розробки Європейською Комісією згаданого документа нею була врахована переважна більшість наших пропозицій.

Остаточний формат «Східного партнерства» в жодному разі не є для нас завуальованою альтернативною перспективою членства в ЄС. Натомість він має відкрити шлях до того ступеню інтеграції, який відповідатиме нашим амбіціям, насамперед сприятиме досягненню критеріїв членства в Євросоюзі.

Іншою запорукою успіху Партнерства є його належне фінансування. Перекоаний, що цей проект буде успішним, якщо він спиратиметься на достатню фінансову базу. Крім міцного фінансового підґрунтя, тестом на його життєздатність стане спроможність чи неспроможність взяти під свою дієву опіку такі питання, як створення інтегрованої системи управління державними кордонами України та подальша лібералізація візового режиму з перспективою повного скасування віз.

Ще одним новим елементом відносин Україна–ЄС, робота над яким розпочалася 2008 року і який на найближчий час стане одним з пріоритетів, є так званий **Порядок денний асоціації Україна–ЄС**, що замінив традиційні Плани дій Україна–ЄС з реалізації Угоди про партнерство

та співробітництво. Згідно з досягнутими з ЄС домовленостями, він буде спрямований на імплементацію уже погоджених положень Угоди про асоціацію ще до набуття нею чинності.

Основними у Порядку денному бачу такі принципи: поступального зближення (в основі документа має лежати аксіома про «політичну асоціацію плюс економічну інтеграцію»); принцип дороги з двостороннім рухом (документ має передбачати зусилля не лише України, але й дії ЄС як зацікавленої сторони); принцип спільної відповідальності (успіх або неуспіх НПП має бути спільною сферою відповідальності обох сторін — України та ЄС; тому документ містить не декларації, а реалістичні, досяжні цілі); принцип спільного моніторингу (реалізація Порядку денного має бути предметом постійного аналізу обох сторін); принцип достатнього фінансування (у ньому мають міститися тільки заходи, на які в обох сторін є належне фінансування).

Підсумовуючи тему нашого руху до європейського дому, наголошу: політика європейської інтеграції повинна вийти з кабінетів чиновників. Європейська інтеграція відбувається не тільки і не стільки на папері, скільки в умах, вчинках, поведінці людей. Європейська інтеграція – це реформи, які мають відчутти люди, пересічні українці. Відчують вони – відчує й оцінить Європа. Не без задоволення підсумую: МЗС протягом моєї каденції як міністра зробило вирішальний крок уперед для практичної імплементації задекларованих раніше цілей.

Незважаючи на постійні спекуляції довкола питання євроатлантичної інтеграції України з боку різних політичних сил всередині держави та відверту протидію деяких міжнародних гравців, 2008 рік можна вважати чи не **найактивнішим і найрезультативнішим з точки зору нашого зближення з НАТО**.

Як вже зазначалося, нам, нарешті, вдалося повністю політично оформити процес підготовки до членства, який фактично розпочався ще 2002 року, після схвалення Стратегії України щодо НАТО та переходу до виконання Плану дій і щорічних цільових планів. Тепер цей процес базується не лише на односторонніх планах України щодо майбутнього вступу до НАТО, а й на визнанні такої перспективи з боку Північноатлантичного альянсу. І **спирається на офіційно погоджений механізм практичної підготовки до членства**.

Безумовно, головною подією в цьому контексті стало рішення квітневого Бухарестського саміту НАТО про те, що **Україна буде членом Альянсу**. Це унікальний випадок в історії НАТО, коли країні-аспіранту гарантовано членство. Цим рішенням політична вартість Плану дій щодо членства, надання якого мало б закріпити за Україною статус кандидата, була нівельована для нас у принципі. Після Бухареста цінною для України залишалася лише технічна складова

ПДЧ як практичного інструменту для більш ефективного здійснення реформ.

Проте питання ПДЧ стало настільки політизованим – абсолютно штучно й не виправдано, – що ми разом з НАТО почали думати над альтернативними шляхами офіційного оформлення процесу підготовки України до членства. У результаті в грудні 2008 року міністри закордонних справ Альянсу, підтвердивши незмінність рішення про майбутнє членство України, запропонували здійснювати підготовку до нього в рамках річних Національних програм – такого ж самого механізму, який, згідно з офіційними документами НАТО (План дій щодо членства, схвалений Вашингтонським самітом НАТО в 1999 р.), є **основним інструментом** підготовки до членства в рамках ПДЧ.

Іншими словами, Україні було надано формат, отримання якого й було, власне, метою заявки на приєднання до ПДЧ. Такий механізм подальшої підготовки України до вступу до НАТО відображає особливості українського шляху до Альянсу, враховує реалії й без втрат для швидкості просування до членства знімає надмірну політизацію цього питання як всередині держави, так і у відносинах з Росією. Гадаю, це дає нам підстави стверджувати про успішність наших зусиль і досягнення поставлених цілей.

Тепер на порядку денному **проведення реформ, необхідних для досягнення євроатлантичних стандартів**. Сподіваюся, що проти доцільності здійснення реформістських кроків, покликаних зміцнити демократичні та економічні інститути нашої держави, не має підстав виступати навіть найзапекліший противник вступу України до НАТО. Разом з тим особливий український шлях до членства в НАТО має й свої підводні камені, основним з яких є невизначеність щодо необхідності в майбутньому офіційного проходження етапу ПДЧ. Грудневі рішення ПАР залишають це питання відкритим. Не вніс остаточної ясності й ювілейний саміт НАТО, який відбувся у квітні 2009 року.

Водночас я переконаний, що реальний вплив невизначеності з ПДЧ на підготовку України до членства в НАТО буде мінімальним. З огляду на офіційне визнання підготовки України до членства Альянсом, наступний період однозначно буде «зараховуватися» до українського «аспірантського стажу». Можна спрогнозувати, що питання необхідності ПДЧ буде вирішено тоді, коли за інших умов могло б бути вирішено питання запрошення України до цієї програми.

Передумови для цього можуть виникнути після завершення повного виборчого циклу в державі та підтвердження з боку **українського керівництва** відданості членству в НАТО. Однак, завдяки рішенням 2008 року, наш офіційний «аспірантський стаж» на той момент уже нараховуватиме певний час, який зробить період ПДЧ, – якщо він

все ж таки буде визнаний необхідним, – **мінімальним і символічним**.

Аналізуючи з відстані часу, хоча й не дуже тривалого, доцільність рішень, прийнятих у галузі євроатлантичної інтеграції за моєї міністерської каденції, зважуючи всі «за» та «проти», варто чітко уявляти й реально можливу за тих умов альтернативу. А ціна можливої непоступливості України у питанні приєднання до ПДЧ, ціна нашого наполягання на абсолютній процедурній чистоті процесу могла б бути досить високою – повна відсутність прогресу в політичному рівні відносин, продовження виконання цільових планів, які, не маючи офіційного статусу програм підготовки до членства, протягом майже семи років виконувалися Україною в якості авансу, начотного свідчення готовності сумлінно працювати над досягненням відповідних стандартів у всіх сферах. Але політична складова – це лише один з елементів нашої **роботи в процесі євроатлантичної інтеграції**. Серйозних результатів було досягнуто й з практичних питань.

У 2008 році ми значно розширили договірно-правову базу наших відносин з НАТО. Укладено 6 угод, що є своєрідним рекордом за всю історію відносин України з Альянсом. Тривала робота з підготовки до підписання ще двох документів. Продовжувалася реалізація розрахованого на 12 років проекту з утилізації надлишкових та непридатних боєприпасів на **території України**, зокрема за рахунок донорських внесків до **Трастового фонду НАТО/Партнерство заради миру**.

Працювали ми й над розширенням напрямків **практичного співробітництва**. Важливими у цьому зв'язку стали рішення про залучення України до Сил реагування НАТО, Програми обміну даними про повітряну обстановку, що є значним кроком у контексті нашої взаємодії з Альянсом у боротьбі з тероризмом. Вівся пошук конкретних форм співробітництва у сфері кібернетичного захисту та боротьби з піратством. Досягнуто попередніх домовленостей про обмін інформацією про цивільне судноплавство.

Не можу не згадати й про цивільні аспекти нашої взаємодії з Альянсом. **Україна брала активну участь** у програмі НАТО «Безпека через науку», спільно здійснювалася низка проектів у природоохоронній сфері, з реабілітації колишніх військових об'єктів, перекваліфікації та соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас. Ми вдячні Альянсу за дієву допомогу, вже не вперше надану західним регіонам України для подолання наслідків руйнівної повені. У всьому цьому є заслуга й українських дипломатів.

І останній за переліком, проте далеко не останній за значенням аспект – робота з **інформування українців про НАТО**. Не є таємницею, що сьогодні рівень підтримки нашим населенням євроатлантичного курсу України недостатній.

Водночас високим залишається рівень непоінформованості українського суспільства про Альянс і його цілі, про те, що очікує нашу державу у випадку приєднання до цієї організації. Саме тому така значна увага приділялася МЗС питанням інформування громадськості. При цьому наша мета полягала в наданні максимально повної й об'єктивної інформації для того, щоб українські громадяни могли сформулювати своє ставлення до НАТО. Результатом такої роботи стало те, що, згідно з соціологічними дослідженнями, лише за другу половину 2008 року **рівень підтримки українцями членства в НАТО зріс на 10% і досяг 30–32%.**

На жаль, зусиллями українського уряду програма інформування громадськості щодо НАТО у 2009 році була свідомо знищена. МЗС України, незважаючи на всі наполягання, так і не отримало жодної копійки на проведення цієї роботи.

У контексті розвитку наших двосторонніх відносин хотів би торкнутися кількох ключових тем. Не можу, насамперед, обійти увагою відносини з країною, яка надавала й продовжує надавати нам на шляху до демократизації суспільства особливу підтримку, – США.

Впродовж 2008 року наші взаємини без перебільшення набули **нової якості**. Яскравим свідченням цього стало активне сприяння з боку Вашингтона євроатлантичній інтеграції України, як і підтримка з такого чутливого для нашої держави питання, як вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. Цьому, безперечно, сприяв безпрецедентно активний діалог на **найвищому рівні**. Україну відвідали Президент (31 березня–1 квітня) і Віце-президент США (4–5 вересня). Двічі з **візитами у США був Президент України** (22–25 вересня та 28–29 вересня).

Протягом року було ухвалено ряд важливих двосторонніх документів – **Дорожню карту пріоритетів українсько-американського співробітництва** (квітень) та **Хартію Україна–США про стратегічне партнерство**. Останній документ я мав честь підписати з Держсекретарем США К. Райс у ході робочого візиту до Вашингтона 20 грудня 2008 р. На мою думку, значення Хартії важко переоцінити як для всього комплексу українсько-американських відносин, так і для нашої держави загалом, особливо враховуючи посилення безпекових викликів **Україні в регіональному контексті**.

В основі Хартії лежить теза про те, що підтримка суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й непорушності кордонів одне одного становить основу двосторонніх відносин між Україною та Сполученими Штатами. Положення цього документа передбачають розширення рівня нинішніх програм співробітництва та допомоги з оборонних та безпекових питань, поглиблення інтеграції України до євроатлантичних структур, тісну співпрацю з відбудови й модернізації

потужностей української газотранспортної системи, диверсифікацію та забезпечення українських джерел ядерного палива тощо.

Підписання таких масштабних документів, як Дорожня карта пріоритетів українсько-американського співробітництва та **Хартія Україна–США** про стратегічне партнерство, стало одностороннім свідченням намірів наших американських друзів поглиблювати відносини стратегічного партнерства з Україною.

Як вже зазначалося, особливе значення для України має **співпраця з Вашингтоном у сфері євроатлантичної інтеграції**.

2008 рік був особливо плідним у цьому плані. Рішуча позиція **щодо необхідності запрошення України до ПДЧ** колишнього Президента США Дж. Буша, Держсекретаря К. Райс та обох лідерів президентських перегонів – Б. Обама та Дж. МакКейна, ухвалення Конгресом США за спонсорства представників обох політичних партій трьох резолюцій на користь приєднання України до ПДЧ – все це мало значний вплив на включення до Декларації Бухарестського саміту винятково важливого положення про **чітку перспективу набуття Україною членства в НАТО**.

Позиція США відіграла ключову роль при прийнятті в ході грудневої міністерської зустрічі ПАР 2008 року рішення про започаткування нового формату відносин на основі виконання річних національних програм, які, як вже вказувалося, де-факто виводять Україну на рівень, аналогічний рівню виконання ПДЧ.

Підтримує євроатлантичний курс України й адміністрація Б. Обама. Важливими для України є заяви Президента, Віце-президента та Держсекретаря про те, що США і надалі підтримуватимуть розвиток демократії в регіоні, не визнаватимуть за жодною країною права на «сфери впливу», дотримуватимуться позиції щодо права незалежних держав приймати власні рішення й обирати союзи. Тому переконаний, що за президентства Б. Обама динаміка розвитку українсько-американських відносин і далі нарощуватиметься.

У 2008 році потужного імпульсу отримало також і **українсько-канадське співробітництво**. Без перебільшення знаковою подією став державний візит Президента України В. А. Ющенка до Канади (травень 2008 року), адже глава української держави вже майже чотирнадцять років не відвідував цю країну.

Ми щиро вдячні нашим канадським друзям за схвалення 29 травня Канадою рішення про визнання Голодомору в Україні 1932–1933 років геноцидом українського народу, а також за проголошення в цій країні четвертої суботи листопада Днем пам'яті жертв Голодомору-геноциду.

Україна помітно зміцнила по-справжньому дружні й партнерські відносини з країнами-сусідами, зокрема з **Польщею та Литвою**.

Активно діяли такі механізми **українсько-польського співробітництва**, як Консультаційний комітет Президентів двох країн, Українсько-польська конференція з питань європейської інтеграції, Міжурядова Координаційна Рада з питань міжрегіонального співробітництва тощо.

Започатковано унікальний формат взаємодії зовнішньополітичних відомств двох країн – засідання Ради (Колегії) МЗС України та Польщі. Київ і Варшава спільно проводили активну роботу щодо **організації фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012**. Було укладено Міжурядову угоду про співробітництво у підготовці чемпіонату та створено Українсько-Польський комітет з питань підготовки Євро-2012, який провів два засідання під головуванням прем'єр-міністрів обох країн.

Головним підсумком року в **українсько-литовській взаємодії** стало ухвалення в травні 2008 року президентами двох країн Спільної декларації, в якій закріплено положення про досягнення двосторонніми відносинами рівня **стратегічного партнерства**. А 9 грудня 2008 року в ході робочого візиту Президента України до Литви була підписана Дорожня карта розвитку стратегічного партнерства на 2009–2010 роки.

Не менш активно розвиваються відносини з країнами «старої Європи». У цьому контексті особливо хотів би відзначити **відновлення позитивної динаміки двостороннього співробітництва між Україною та Великою Британією**. Головним результатом інтенсивного політичного діалогу між двома країнами стало проголошення **стратегічного характеру** двосторонніх відносин. Велика Британія першою серед найвпливовіших держав-членів ЄС офіційно **оприлюднила свою позицію** щодо правомірності та **обґрунтованості** набуття Україною членства в ЄС після досягнення відповідних критеріїв, доцільності укладення угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі.

Помітно активізувався політичний діалог з **Францією**. У ході двох робочих візитів до цієї країни Президента України (лютий, вересень 2008 року) та моїх двох візитів (березень, липень 2008 року) була досягнута згода, що французьке головування в ЄС спрямує зусилля на отримання за результатами саміту Україна–ЄС пакетної домовленості щодо основних положень нової угоди про асоціацію між нашою державою та Євросоюзом. Приємно, що наші французькі партнери повністю дотримали взяті на себе зобов'язання. Активна робота на двосторонньому рівні з реалізації досягнутих у рамках візитів домовленостей, а також положень підписаної Дорожньої карти двосторонніх відносин Україна–Франція на 2008–2009 рр. сприяла значному зростанню торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між нашими країнами.

Як завжди, у центрі уваги МЗС знаходилися й відносини з нашим найбільшим північним сусідом – **Росією**. Хотів би детальніше зупинитися на українсько-російських взаєминах. Діяльність МЗС на російському напрямку була сконцентрована на підтриманні двостороннього діалогу на вищому та високому рівнях, на збереженні позитивних тенденцій у торговельно-економічній сфері, сприянні роботі Українсько-російської міждержавної комісії (УРМК), продовженні переговорного процесу з урегулювання проблемних питань двосторонніх відносин, захисті прав громадян України в Росії, забезпеченні соціальних та інформаційно-освітніх потреб українців у РФ, а також на унеможливленні подальшого загострення двосторонніх відносин, їхній деідеологізації.

Відбулася низка важливих позитивних подій: 12 лютого 2008 року в Москві під головуванням Президентів проведено друге засідання УРМК, в ході якого затверджено План дій Україна–Росія до 2009 року. Про підтримання двостороннього діалогу свідчать дві зустрічі Президентів, шість – прем'єр-міністрів, дві – міністрів закордонних справ.

Важливим кроком, який додає оптимізму, стало **продовження з 1 жовтня 2008 року дії «Великого договору» на наступний десятирічний період**. Прийняття цього рішення засвідчило розуміння як українською, так і російською сторонами того, наскільки важливими є принципи цього основоположного документа для подальшого розвитку наших двосторонніх відносин. Сподіваюся, що позитивний, об'єднувальний порядок денний у міжнародних відносинах, який, за словами російського Президента Д. Медведєва, має намір просувати Росія, безпосередньо стосуватиметься й двосторонньої взаємодії між нашими країнами.

Продовжувалася робота з приведення діяльності ЧФ РФ у відповідність до базових угод 1997 року та положень законодавства України. Досягнуто певного прогресу в опрацюванні деяких питань, зокрема щодо **забезпечення дотримання ЧФ РФ природоохоронного законодавства України**. Після майже річної перерви розпочалося погодження результатів інвентаризації земельних ділянок, які займає російський флот в Україні. Правники-міжнародники сторін підтвердили фактичну неправомірність утримання ЧФ РФ українських навігаційно-гідрографічних засобів забезпечення безпеки мореплавства. Вдалося погодити формат надання російською стороною інформації про загальну чисельність особового складу та основних озброєнь ЧФ РФ. Однак, **при певні досягнення, наші двосторонні відносини явно не дотягують до визначеного базовими документами рівня стратегічного партнерства**.

Аналізуючи події в нашому співробітництві, зокрема окресленого періоду, я утверджуюся в

думці щодо нагальної необхідності **деідеологізації міждержавних відносин** між нашими країнами – відмови від застарілих стереотипів та догм, визнання паритетності у взаємодії. Для цього, безумовно, потрібне взаємне бажання та добра воля, відмова від неоімперських амбіцій.

У цьому зв'язку доречно згадати вислів давньоримського поета **Секста Пропорція**: «У великих справах вже саме бажання – достатня заслуга». З нашого боку таке бажання є. Українська сторона **прагне удосконалити двосторонні взаємини з Росією**, перевести їх у правове русло, зробити їх прозорими й прогнозованими. Свідченням цього є створення Президентом України В.А. Ющенком **Міжвідомчої стратегічної робочої групи з українсько-російських відносин**, а також безпрецедентне в українській дипломатичній практиці надання Послу України в РФ К. Грищенку статусу Спеціального Уповноваженого з розвитку відносин між Україною та Росією. Що стосується майбутнього, головними завданнями залишаються мінімізація ідеологічної складової українсько-російських відносин та їх прагматизація. Це є запорукою ефективного вирішення існуючих двосторонніх проблем. Як засвідчив газовий конфлікт у січні 2009 р., спроби РФ вирішити свої проблеми за чужий рахунок шляхом економічного й політичного тиску та шантажу завдають цій країні та її партнерам лише шкоду, причому як економічну, так і політичну.

Спроби перейти на довгострокові ринкові відносини у газовій сфері, що мали місце після згаданого конфлікту, є, гадаю, позитивним чинником. Хоча для будь-кого, навіть нефахівця, очевидним є кабальний характер підписаних у Москві 19 січня 2009 року угод. Вони не мають нічого спільного з принципом паритетності та рівності, а також взаємної вигоди, не можуть стати основою для довготривалих та справді ринкових принципів розв'язання проблем у газовій сфері.

Вже в перші місяці виконання цих угод, які керівництво уряду в січні 2009 року оголосило «великою перемогою», поставило **економіку України** на коліна й змусило заговорити про необхідність їх перегляду. Так для чого і заради яких обіцянок порушувалися директиви, а домовленості досягалися кулуарно без участі членів делегації?

Тому, вважаю, остаточну крапку в газових питаннях Україна й РФ поставлять тоді, коли буде досягнуто паритетності, коли ринковими стануть не лише ціни на газ, а й на його транспортування. А найголовніше – коли українські політики відстоюватимуть національні інтереси.

Існує потреба в прагматичних і рівноправних українсько-російських взаєминах і в царині **міжнародної безпеки**. Твердо **переконаний, тут також неприпустиме прагнення досягати своїх цілей за рахунок безпеки інших**. Тому ми не сприймаємо жодних «червоних» ліній та ультиматумів

у питанні розвитку відносин України з НАТО. **Членство в оборонних блоках – невід'ємне право кожної незалежної держави**. Тим паче якщо воно не містить жодних реальних загроз для інших країн. **У питанні безпеки також час переходити від логіки «братніх» відносин, так званої «слов'янської єдності», до логіки відносин двох незалежних європейських держав**. До речі, що стосується слов'янської єдності, то слов'янських народів у НАТО навіть більше, ніж в СНД. Це ще один аргумент на користь європейського мислення в зовнішній політиці України.

Потребує деідеологізації та відходу від радянських міфів і **гуманітарна сфера** відносин з РФ. Це стосується передовсім необгрунтованої історичності та сучасними реаліями позиції Росії в питанні міжнародного визнання Голодомору 1932–1933 рр., неадекватного трактування деяких подій і постатей української історії, а також мовного питання, зокрема тенденційних звинувачень в утисках російської мови в Україні, що межує з втручанням у внутрішні справи, та забезпечення культурно-освітніх потреб українців у РФ.

Кількість і складність проблем у наших відносинах може налаштувати декого на песимістичний лад. Однак хотів би нагадати, що Росія не є єдиною державою, з якою в різні історичні періоди в Україні були чутливі стосунки. Згадаймо хоча б Польщу.

Проте ми змогли без фальші й замовчувань перегорнути суперечливі сторінки історії та вийти на відносини справжнього стратегічного партнерства, що базується на взаємній підтримці й повазі до національних інтересів одне одного. Хотілося б, щоб до цієї європейської філософії у Москві прийшли якомога швидше.

Предметом особливої гордості є те, що за моєї міністерської каденції українська дипломатія активно включилася та подекуди навіть очолювала започаткований зусиллями Президента України В.А. Ющенка процес повернення українській нації правди про її справжнє минуле, без усвідомлення якої неможливо уявити Україну в європейській сім'ї. Тому **міжнародне визнання Голодомору** в Україні 1932–1933 років актом геноциду українського народу стало одним з наріжних каменів роботи українських дипломатів.

Будучи складовою частиною загальнодержавних заходів, покликаних сприяти відновленню історичної правди та вшанувати пам'ять жертв Голодомору, ця діяльність набула особливої актуальності з огляду на 75-ті роковини тих трагічних подій восени 2008 року. В історії кожної нації є трагічні сторінки, наслідки яких не просто накладають відбиток на її подальший розвиток, а й назавжди закарбовуються в її генетичній пам'яті. Проте лише деякі з них неможливо згадувати без жаху навіть через багато десятиліть – від усвідомлення чисельності жертв і відвертої

чинності скоєного. До числа останніх відносимо цілеспрямоване **знищення тоталітарним комуністичним режимом українського селянства у 30-х роках минулого століття**, яке на той час становило майже 80% населення Радянської України.

Вдумаймося: за період з осені 1932 року до початку літа 1933 року від штучно організованого голоду в Україні загинуло від 6 до 10 мільйонів наших співвітчизників. Щодоби вмирало до 25 тисяч людей. Такий Голодомор, будучи злочином тогочасної тоталітарної системи, повністю відповідає поняттю геноциду, що міститься у відповідній резолюції ООН 1946 року.

Ця трагедія сталася внаслідок навмисно спланованого штучного голоду, який повинен був поставити на коліна, зламати **стрижень українського народу**. У такий нелюдський спосіб радянська влада намагалася убезпечити себе від непокори українців, завдати смертельного удару українському селянству як найбільш незалежній частині українського суспільства та основі нашої нації, підірвати сили нашого народу й назавжди усунути саму можливість відродження України як незалежної держави. 2008 рік був проголошений у нашій державі Роком пам'яті жертв Голодомору. На виконання вимог Закону України про Голодомор 1932–1933 років в Україні, прийнятого в листопаді 2006 року, відповідних рішень Президента України та Кабінету Міністрів України наші дипломати провели величезну за обсягами роботу, інформуючи міжнародну громадськість про причини, суть та наслідки політики Голодомору, яка проводилася тодішнім керівництвом СРСР, роз'яснюючи іноземним партнерам підходи нашої держави щодо необхідності визнання Голодомору геноцидом українського народу.

Переконаний, нам вдалося досягти значних успіхів. Головним результатом стало те, що ми нарешті **подолали інформаційну блокаду, яка існувала довкола Голодомору понад 70 років**. Хоча зробити це було дуже нелегко.

Що ж допомогло нам у цьому? Гадаю, вірно обрана стратегія й тактика, а також віра в те, що робимо правильну, священну для кожного українця справу. **На багатосторонньому рівні ми зосередили зусилля на реалізації заходів у двох площинах: донесення історичної правди про Голодомор та забезпечення визнання трагедії з боку міжнародного співтовариства**. Враховуючи цілеспрямований спротив делегацій Росії при міжнародних організаціях, який іноді перетворювався на відвертий тиск і шантаж, вважаю, що наші зусилля не лише не були марними, а й дали очікувані та вагомні результати.

Основна робота із забезпечення міжнародного визнання Голодомору 1932–1933 рр. в Україні актом геноциду українського народу зосереджувалася на ухваленні відповідних документів у рамках ООН, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Євро-

пейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, на національному та муніципальному рівнях в іноземних державах.

3 липня 2008 року на 17-й Щорічній сесії Парламентської Асамблеї ОБСЄ було схвалено комеморативну резолюцію про вшанування пам'яті жертв Голодомору «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». За ініціативи України в ході 16-го засідання Ради міністрів ОБСЄ ухвалено Декларацію «Про 60-ту річницю Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього». Цей документ використовуватиметься українськими дипломатами в подальшій роботі з міжнародного визнання Голодомору як геноциду українського народу. 23 жовтня 2008 року Європейський Парламент прийняв резолюцію, яка називає Голодомор жакливим злочином проти українського народу та кваліфікує його як злочин проти людяності. Ухваливши цю резолюцію, ЄП встановив геноцидну природу Голодомору.

Значну роботу із забезпечення вшанування пам'яті жертв цієї **жакливої трагедії ХХ сторіччя** було проведено в рамках ООН. 16 грудня 2008 року в Нью-Йорку як офіційний документ 63-ої сесії ГА ООН поширено Декларацію «З нагоди 75 роковин Голодомору 1932–1933 років в Україні», яку підписали 33 держави–члени ООН.

3 квітня по листопад 2008 року в 33 країнах світу, де проживають українці, за активної участі МЗС і наших закордонних дипустанов пройшла міжнародна акція «Незгасима свічка». Вона була покликана донести до найвіддаленіших куточків планети правду про страшний злочин Голодомору й вшанувати пам'ять жертв однієї з найбільших в історії людства гуманітарних катастроф. Передаючи цю свічку з країни в країну, ми прагнули не допустити, щоб світ забув про мільйони наших невинно убієнних співвітчизників.

Результативною була й робота на **двосторонньому рівні**, метою якої було забезпечити ухвалення в іноземних державах рішень із засудження Голодомору. Протягом 2008 року вищі законодавчі органи чотирьох країн постановили визнати Голодомор **геноцидом українського народу** (Мексика, Австралія, Латвія, **Сполучені Штати Америки**). Аналогічні рішення прийняли законодавчі органи 14 країн світу, а також Ватикан, а парламенти **ще 5 країн ухвалили документи про вшанування пам'яті жертв Голодомору**.

29 травня 2008 року Канада стала першою у світі країною, яка, як вже зазначалося, окрім засудження її Парламентом Голодомору як геноциду, прийняла Закон про встановлення четвертої суботи листопада Днем пам'яті жертв Голодомору в Україні.

25 вересня 2008 року Палата Представників Конгресу США ухвалила резолюцію щодо «Вшанування 75-ої річниці Голодомору 1932–1933 років в Україні», в якій враховується висновок Комісії Конгресу Сполучених Штатів про те, що «Сталін і його оточення здійснили акт геноциду проти українців».

Впродовж 2008 року на **регіональному та муніципальному рівнях** Голодомор визнали геноцидом 9 законодавчих органів п'яти держав (Австралії, Бразилії, Іспанії, Канади, Португалії).

У рамках заходів з відзначення 75-ої річниці Голодомору було встановлено тематичні пам'ятники та пам'ятні знаки у **Варшаві, Кракові (Республіка Польща), Мюнхені (ФРН), Клайпеді (Литва), Ольцхаймі (поблизу м. Страсбург, Франція).**

Церемонія закладення каменів на місці монументів жертвам Голодомору відбулася у Вашингтоні (США) та Будапешті (Угорщина). За кожною з цих подій – тривала цілеспрямована **робота наших закордонних дипустанов із центральною та місцевою владою країн акредитації.**

Не можемо порушити одну надзвичайно важливу проблему, з якою нам довелося стикнутися, просуваючи у світі правду про Голодомор в Україні. На жаль, це стосується ставлення до **цього питання Російської Федерації, яка також пройшла через всі лихоліття тоталітарного комуністичного режиму.** Її позицію щодо Голодомору, на мою особисту думку, складно назвати виваженою.

Президент РФ Д. Медведєв у листопаді 2008 року відмовився взяти участь у відзначенні 75-річчя Голодомору в Україні, оскільки, на його думку, українська влада намагається таким чином «віддалити український та російський народи один від одного», а наші намагання добитися визнання цієї трагедії геноцидом він назвав «антиросійською кампанією». Російські політики й вчені проводять лінію на те, що голод був загальною трагедією селян усього колишнього СРСР, викликаною політикою тодішнього радянського керівництва. Ця політика виправдовується ними необхідністю досягнення «важливішої цілі» – індустріалізації, яка дозволила перемогти фашизм.

Однак усі крапки над «і» вже давно розставлено. Україна **ніколи не заперечувала факт голоду в інших регіонах колишнього СРСР і не відмовлялася від вшанування пам'яті жертв сталінського режиму.** І в листопаді 2003 року це було відображено у спільній заяві 36 країн (включаючи Росію) на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у зв'язку з 70-ми роковинами Голодомору. Ми завжди прагнули вшанувати пам'ять його жертв разом з російським народом. Адже ми не стверджуємо, що у 30-х роках в Радянському Союзі вмирали лише українці.

Жертвами ставали також євреї, росіяни, білоруси, представники інших національностей, які жили в наших селах. Та категорично не можемо погодитися з підходами російської **сторони, які нівелюють трагедію українського селянства, розчиняють її в труднощах, які були характерними для всього СРСР.** Вдумаймося: лише в регіонах, де 2/3 населення становили українські селяни, під гаслом боротьби з невиконанням плану хлібзаготівель взимку 1932–1933 років було конфісковано не

тільки зерно, а й **усі інші** продовольчі запаси, селянам було заборонено виїзд з охоплених голодом регіонів, а на кордонах **України встановлено режим блокади.** Тобто акція спрямовувалася не проти селян взагалі, а проти **українських селян.** Таку політику інакше, ніж геноцидом, назвати неможливо. При цьому ми не звинувачуємо в організації Голодомору ні російський народ, ні Російську Федерацію. Ми звинувачуємо у цьому сталінський тоталітарний режим. Звичайно, для декого виникають **суто юридичні проблеми з так званою концепцією «Росія як правонаступник СРСР».** Якщо «продовжуєш», то й відповідаєш. Але тут, як і в усьому іншому, «єсть вершки, но єсть и корешки».

До останнього не хочеться вірити у вже, здається, очевидну річ – **Росія прагне до реабілітації, виправдання жорстокості сталінізму, виводуючи на його основі свою сучасну ідеологію.** Адже ті, хто сьогодні заперечує Голодомор і «відбілює» скоєне **Сталіним, беруть на себе відповідальність за злочини його режиму.**

А тепер невеликий відступ. У серпні 2008 року прем'єр-міністр Росії В. Путін, обґрунтовуючи необхідність введення російських військ на територію Грузії, посилався на нібито здійснюваний там геноцид осетинського народу. У російських ЗМІ довго циркулювала цифра – 2000 загиблих у Південній Осетії. Пізніше офіційні російські дані щодо загиблих у цьому регіоні зменшилися майже вдвітьє. Офіційний представник Генштабу РФ, відповідаючи на запитання, як співвідносяться поняття геноциду й майже 200 офіційно загиблих, відповів, що, мовляв, цифри не мають значення.

Так, дійсно, навіть смерть однієї людини є трагедією. Однак, називаючи смерть 200 осіб у Південній Осетії геноцидом, чому ж тоді російська сторона відмовляє нам у праві назвати геноцидом Голодомор, за період якого щодня помирало майже 25 тисяч людей, а всього загинуло від 6 до 10 мільйонів?! Вкотре наголошу: наша мета – вшанування пам'яті мільйонів співвітчизників, які стали жертвами штучного Голодомору.

Історичне безпам'ятство, замовчування й фальсифікації минулого нерідко спричиняють повторення трагедій. Дії будь-якого тоталітарного режиму вимагають світового засудження, що дозволить ніколи більше не повторювати помилок, які призвели до трагедії. Запобігти цьому може лише відверте обговорення темних сторінок минулого, які мали місце в нашій спільній історії. Саме такий підхід міг би продемонструвати демократичність нової Росії, що розірвала зв'язок з тоталітарним минулим.

Українська дипломатія та закордонне українство доклали самовідданих зусиль для визнання світовою спільнотою та міжнародними інституціями Голодомору геноцидом українського народу. Цю роботу потрібно наполегливо і послідовно продовжувати, щоб донести світові усю правду про минулі лихоліття, попереджаючи людство

про небезпеку забуття уроків історії. Адже той, хто не робить висновків з цих уроків, приречений на її повторення.

Дозволю собі ще кілька слів про деякі упродовжені внутрішньоміністерські зміни, які, на мій погляд, матимуть довгостроковий позитивний вплив на розвиток дипломатичної служби України. Маю насамперед на увазі практичне завершення переходу в роботі з персоналом на чітку, прозору та зрозумілу для співробітників систему ротації. Для МЗС це має особливе значення, враховуючи специфіку роботи дипломатів. Не без задоволення можу констатувати, що реалізував власну ж ідею, яку запропонував ще 2005 року. На це пішло чотири роки, але сьогодні вона працює, дає можливість планувати роботу з персоналом, проводити його перепідготовку, завчасно готувати спеціалістів по окремих напрямках. Не менш важливим є й те, що з цієї об'єктивно чутливої сфери прибрано волонтаризм, інтриги та «індивідуальні смаки». Очевидно, що психологічний клімат у колективі став значно кращим. Ми нарешті побачили цю роботу загалом і почали діяти відповідно.

Було також завершено внутрішню реорганізацію в політико-інформаційному блоці. Створено систему, яка може значно підвищити ефективність роботи на цьому напрямку. Однак оціняти це вже мої наступники.

І нарешті, підготовлено нову редакцію проекту закону про дипломатичну службу. В ній враховано, сподіваюсь, усі ті зміни, які відбулися протягом останніх років у діяльності українських дипломатів. Власне, закон написало саме життя. Ми ж лише знайшли формулювання, в яких зафіксували зміни, що відбулися.

Хоча, скажу відверто, це було нелегко. Принагідно хотів би подякувати всім колегам, які долучилися до його розроблення. Проект передано до Верховної Ради. Хотілося б вірити, що його не спіткає лиха доля багатьох інших законопроектів, на які чекає суспільство.

Підсумовуючи, зазначу: період, що збігся в часі з моєю каденцією на посаді Міністра закордонних справ України, незважаючи на політичні штормові попередження, турбулентність і навіть сейсмологічну активність на вітчизняному та міжнародному теренах, не став для української дипломатії часом втрачених можливостей. Навпаки, у свій актив ми вписали цілком конкретні, практичні, потрібні для сьогоднішнього й спрямовані в майбутнє результати.

Можливо, це не були семимильні або ж олімпійські кроки, впевнена хода з високо піднятою головою. Адже, як говорить Біблія, «*шлях здолає той, хто йде*». Успіх буде за нами. Україна – вічна.

Ogryzko V. S. Ukrainian diplomacy of 2008: through turbulence to essential results / National Security and Defence Council of Ukraine.

The article is dedicated to the problems of diplomacy of Ukraine in 2008. The main challenges and threats to the Ukrainian security, European and Euroatlantic integration, international recognition of the Holodomor, as well as certain aspects of bilateral relations between Ukraine and USA, UK, France, Russia, Poland, Lithuania, Georgia are considered in the article. The strategy of the Ministry of Foreign Affairs for the year 2008 is proposed.

Key words: Ukrainian diplomacy, Euroatlantic integration of Ukraine, trade relations, international recognition of Holodomor, bilateral relations, political association, economic integration, treaty-making.

Огрызко В. С. Дипломатия Украины в 2008 году: сквозь турбулентность к весомым результатам / Совет национальной безопасности и обороны Украины.

Данная статья посвящена проблемам дипломатии Украины в 2008 году. В ней рассматриваются основные вызовы и угрозы безопасности Украины, европейская и евроатлантическая интеграция, международное признание Голодомора и отдельные аспекты двусторонних отношений между Украиной и США, Великобританией, Францией, Россией, Польшей, Литвой, Грузией. Предлагается стратегия действий МИД Украины в 2008 году.

Ключевые слова: украинская дипломатия, евроатлантическая интеграция Украины, торгово-экономические отношения, международное признание Голодомора, двухсторонние отношения, политическая ассоциация, экономическая интеграция, заключение договоров.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2009

Прийнята до друку 01.10.2009